

Dorota Wawrzyniak

Uniwersytet Łódzki
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Funkcjonowania Gospodarki
dorota.wawrzyniak@uni.lodz.pl

KLIMAT INWESTYCYJNY W KRAJACH BAŁKANÓW ZACHODNICH ORAZ UNII EUROPEJSKIEJ – ANALIZA PORÓWNAWCZA

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja kluczowych stymulant i destymulant klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich. Przeprowadzono także porównanie klimatu inwestycyjnego w krajach Unii Europejskiej i Bałkanów Zachodnich. Analizą objęto 28 państw wchodzących obecnie w skład Unii Europejskiej oraz 4 kraje Bałkanów Zachodnich. Badanie przeprowadzono przy wykorzystaniu metody wzorca rozwoju Hellwiga. Zgodnie z wynikami analizy przeprowadzonej dla roku 2016 niska stopa opodatkowania przedsiębiorstw stanowi główny czynnik, spośród uwzględnionych w badaniu, który może sprzyjać podejmowaniu inwestycji w krajach Bałkanów Zachodnich, zaś niska ocena praworządności może w głównej mierze do tego zniechęcać. Klimat inwestycyjny w krajach Bałkanów Zachodnich jest stosunkowo niekorzystny w porównaniu do państw Unii Europejskiej, a Czarnogóra oraz Bośnia i Hercegowina zostały zakwalifikowane do grupy krajów o najgorszym klimacie inwestycyjnym.

Słowa kluczowe: klimat inwestycyjny, Unia Europejska, Bałkany Zachodnie, wielowymiarowa analiza porównawcza.

JEL Classification: F21, O57.

Wprowadzenie

W wyniku postępującego procesu globalizacji kapitał inwestycyjny staje się coraz bardziej mobilny, a jego przepływ w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) jest postrzegany przez gospodarki przyjmujące jako najbardziej korzystna forma. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne są traktowane jako akcelerator rozwoju gospodarczego krajów, zwłaszcza słabiej rozwiniętych.

Ich napływowi może towarzyszyć transfer nowych technologii, know-how, nowoczesnych modeli zarządzania i organizacji pracy [Wawrzyniak, 2017, s. 54].

W literaturze przedmiotu istnieje konsensus co do istnienia korzyści towarzyszących napływowi BIZ do kraju goszczącego, a pogląd o ich przewadze nad niekorzystnymi następstwami jest powszechny. Licząc na potencjalne pozytywne skutki BIZ dla gospodarki, wiele państw stara się je przyciągnąć. Wybór miejsca lokalizacji jest jednak uwarunkowany wieloma czynnikami¹. Bank Światowy wskazuje na bardzo duży wpływ klimatu inwestycyjnego, który definiuje jako zbiór specyficznych czynników lokalizacyjnych kształtujących możliwości i zachęty dla firm do efektywnego inwestowania, tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju [The World Bank, 2005, s. 1, 20].

Pojęcie klimatu inwestycyjnego nie posiada jednak jednej, powszechnie przyjętej definicji, a pomiędzy poszczególnymi ujęciami występują znaczące różnice². Europejska Komisja Gospodarcza Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNECE) określa tym terminem ogół warunków sprzyjających inwestowaniu na określonym obszarze i wskazuje jego trzy główne składniki: warunki makroekonomiczne, instytucjonalne i infrastrukturę techniczną [United Nations Economic Commission for Europe, 2004, s. 4-5]. Podobnie zdaniem T. Dorożyńskiego oraz A. Kuny-Marszałek [2016, s. 119] można przyjąć, że klimat inwestycyjny obejmuje całość działań kraju przyjmującego BIZ, które zachęcają potencjalnych inwestorów do dokonania inwestycji lub zniechęcają ich do tego. Niezależnie od stosowanej definicji można stwierdzić, że klimat inwestycyjny jest wypadkową wielu elementów składowych.

Gospodarki regionu Bałkanów Zachodnich od wielu lat wprowadzały znaczące reformy ukierunkowane na poprawę otoczenia biznesowego. R. Osmani [2016, s. 14] wskazuje, że mając na celu przyciągnięcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych, kraje Bałkanów Zachodnich wdrażały działania w zakresie poziomu opodatkowania, likwidacji biurokracji oraz zmniejszenia kosztów prowadzenia działalności gospodarczej. Niemniej jednak zdaniem J. Tosković i in. [2016, s. 25] potrzebne są dalsze reformy, które objęłyby swym zakresem bu-

¹ Najczęściej przytaczaną w literaturze przedmiotu listę determinant BIZ przedstawił w swoich pracach J.H. Dunning [2003, s. 11; 2004, s. 283; 2006, s. 206], który dokonał ich podziału na czynniki określające ramy polityczne, determinanty ekonomiczne oraz ułatwienia dotyczące prowadzenia biznesu. W literaturze polskiej zagadnieniem czynników lokalizacyjnych zajmowali się m.in. M. Geldner [1986], J. Witkowska [1996], A. Zorska [1998], K. Przybylska [2001], J. Rymarczyk [2004].

² Przegląd różnych ujęć klimatu inwestycyjnego i jego komponentów przedstawiono m.in. w pracach: Przybylska [2008], Lizińska [2012], Wawrzyniak [2013]. Analizę czynników wpływających na atrakcyjność inwestycyjną przeprowadzoną na podstawie badań ankietowych zamieszczono m.in. w artykułach: Nizielska [2013], Jáč, Vondráčková [2017].

dowę infrastruktury oraz silnego zaplecza instytucjonalnego, podjęcie działań dotyczących polityki podatkowej, wzmocnienie systemu sądownictwa i pozycji makroekonomicznej, a także zwalczanie przestępczości zorganizowanej i korupcji.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja kluczowych stymulant i destymulant klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich. Przeprowadzona zostanie także analiza porównawcza klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich oraz Unii Europejskiej.

Kraje Bałkanów Zachodnich stanowią obecnie kolejny kierunek rozszerzenia Unii Europejskiej. Jej powiększeniu z roku 2004 o nowe kraje członkowskie towarzyszył wyraźny wzrost zainteresowania problemem konkurencji o bezpośrednie inwestycje zagraniczne³. W tym kontekście interesujące poznawczo wydaje się przeprowadzenie dla wskazanych grup krajów analizy porównawczej klimatu inwestycyjnego, którego pozytywna ocena przez inwestora zwiększa szanse na pozyskanie kapitału zagranicznego w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Kraje UE mogą stanowić znaczące źródło pochodzenia BIZ dokonywanych w krajach Bałkanów Zachodnich. Stworzenie zestawienia obejmującego zarówno kraje Unii Europejskiej, jak i Bałkanów Zachodnich umożliwi przedstawienie tych ostatnich na tle państw z ugrupowania, do którego w przyszłości mają nadzieję należeć oraz określenie, do których państw UE kraje Bałkanów Zachodnich są bardziej podobne pod względem analizowanego zjawiska. Zasadniczą motywację podjęcia badania stanowiło jednak przedstawienie rekomendacji dla przedsiębiorstw rozważających własną ekspansję inwestycyjną do krajów Bałkanów Zachodnich poprzez identyfikację głównych czynników, sprawiających, że klimat inwestycyjny danego kraju jest postrzegany jako korzystny lub niekorzystny.

Przeprowadzenie analizy można także uzasadnić stworzeniem rankingu państw, który nie byłby oparty na gotowych wskaźnikach atrakcyjności środowiska biznesowego. Przedstawiane w literaturze przedmiotu zestawienia porządkują analizowane państwa według już opracowanych wielkości – indeksu łatwości prowadzenia biznesu „Ease of Doing Business” Banku Światowego [Osmani, 2016; Tosković i in., 2016] oraz globalnego indeksu konkurencyjności „Global Competitiveness Index” Światowego Forum Ekonomicznego [Tosković i in., 2016]. R. Osmani [2016, s. 7] uważa, że wykorzystany przez niego w opracowaniu wskaźnik „Ease of Doing Business” nie odzwierciedla w pełni atrak-

³ Wskazywano, że państwach przystępujących do UE zmniejszono opodatkowanie dochodów przedsiębiorstw w celu zwiększenia ich atrakcyjności jako miejsca lokaty kapitału, co przez kraje UE15 było traktowane jako forma nieuczciwej konkurencji [Misztal, 2007, s. 314-315; Wawrzyniak, 2013, s. 117].

cyjności środowiska biznesowego. Zdaniem tego autora, aby tak się stało, powinny zostać w nim uwzględnione wielkości, takie jak: rozmiar rynku, poziom korupcji, niezależność systemu sądownictwa, ryzyko polityczne i ekonomiczne oraz funkcjonowanie instytucji publicznych. W niniejszym artykule czynniki te wzięto pod uwagę w stopniu, w jakim pozwalała na to dostępność danych.

Strukturę artykułu podzielono na kilka części. W pierwszej z nich przedstawiono metodę wzorca rozwoju Hellwiga, która stanowi jedną z metod wielowymiarowej analizy porównawczej. Omówiono w niej także wykorzystane w badaniu zmienne. W drugiej części zamieszczono wyniki analizy. Artykuł zamknięto podsumowaniem.

1. Materiał i metody badawcze

Analizę porównawczą klimatu inwestycyjnego dla 2016 r. przeprowadzono dla 28 obecnych krajów członkowskich Unii Europejskiej⁴ oraz 4 państw Bałkanów Zachodnich, wśród których uwzględniono zarówno kraje kandydujące – Czarnogórę, Macedonię, Serbię, jak i potencjalnego kandydata – Bośnię i Hercegowinę. Ze względu na istotne braki w danych badanie nie objęło kandydującej Albanii oraz Kosowa będącego potencjalnym kandydatem.

Zmienne diagnostyczne wykorzystane w analizie zostały dobrane na podstawie studiów literatury przedmiotu. Niektóre z nich zostały wyeliminowane w procesie gromadzenia danych z uwagi na brak ich dostępności w porównywalnej postaci. Zbiór potencjalnych zmiennych diagnostycznych objął zarówno warunki makroekonomiczne, instytucjonalne, jak i infrastrukturę techniczną. Ostatecznie wśród potencjalnych zmiennych diagnostycznych znalazły się wskaźniki zawarte w tabeli 1, w której podano również źródła danych.

Wskazany zbiór zmiennych poddano następnie weryfikacji statystycznej mającej na celu wyeliminowanie wskaźników o zbyt małej zmienności i silnym skorelowaniu. Przyjęcie wartości współczynnika zmienności na zwykle stosowanym poziomie wynoszącym 0,1 [por. Zeliaś, red., 2000, s. 43] nie spowodowało usunięcia żadnej zmiennej, co oznacza, że wszystkie z nich dostarczają informacji różnicujących analizowane państwa. Eliminacji wskaźników będących nośnikami podobnych informacji (silnie skorelowanych) dokonano przy

⁴ Wielka Brytania znalazła się wśród krajów objętych analizą ze względu na jej pozostawanie pełnoprawnym członkiem UE w okresie badania. Obecnie trwa proces jej wychodzenia z Unii Europejskiej, co będzie wiązać się z redukcją liczby podmiotów tworzących to ugrupowanie już w 2019 r.

wykorzystaniu parametrycznej metody Hellwiga z arbitralnie ustalonym progowym poziomem współczynnika korelacji r^* równym 0,7. Jej zastosowanie spowodowało usunięcie następujących zmiennych: X_1 , X_5 , X_6 , X_8 , X_{11} .

Tabela 1. Potencjalne zmienne diagnostyczne

Symbol	Zmienna diagnostyczna	Źródło danych
X_1	PKB per capita w dolarach USA	World Development Indicators (WDI) database
X_2	Stopa podatku dochodowego od przedsiębiorstw (w %)	Gjokutaj [2016]; <i>Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway</i> [European Commission, 2018a]
X_3	Odsetek osób w wieku 30-34 lata z wykształceniem wyższym	<i>Basic Figures on Enlargement Countries</i> [Eurostat, 2018]; baza danych Eurostat
X_4	Czas potrzebny do rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej (w dniach)	World Development Indicators (WDI) database
X_5	Wskaźnik stabilności politycznej i braku przemocy/terroryzmu – mierzy ocenę prawdopodobieństwa destabilizacji władzy i wystąpienia przemocy motywowanej politycznie, w tym terroryzmu	World Governance Indicators (WGI) database bazująca na metodologii Kaufmann, Kraay i Mastruzzi [2010]
X_6	Wskaźnik jakości regulacji – obrazuje odbiór zdolności rządu do formułowania i wdrażania odpowiednich polityk i regulacji wspomagających oraz promujących rozwój sektora prywatnego	World Governance Indicators (WGI) database bazująca na metodologii Kaufmann, Kraay i Mastruzzi [2010]
X_7	Wskaźnik praworządności – mierzy percepcję, na ile przestrzegane są normy społeczne, zwłaszcza w zakresie stosowania zapisów kontraktowych, ochrony własności prywatnej, działania policji i sądów oraz prawdopodobieństwa zajścia przestępstwa	World Governance Indicators (WGI) database bazująca na metodologii Kaufmann, Kraay i Mastruzzi [2010]
X_8	Wskaźnik kontroli korupcji – ocenia postrzeganie stopnia wykorzystania władzy publicznej do osiągania zarówno mniejszych, jak i większych korzyści prywatnych oraz poziomu „zawłaszczenia” państwa przez elity polityczne i gospodarcze	World Governance Indicators (WGI) database bazująca na metodologii Kaufmann, Kraay i Mastruzzi [2010]
X_9	Gęstość sieci autostrad (w km / 1000 km ²)	Długość autostrad: <i>Transport in Figures</i> [European Commission, 2018b]; Eurostat Powierzchnia kraju: World Development Indicators (WDI) database
X_{10}	Gęstość sieci kolejowej (w km / 1000 km ²)	Długość linii kolejowych: <i>Transport in Figures</i> [European Commission, 2018b]; Eurostat Powierzchnia kraju: World Development Indicators (WDI) database
X_{11}	Liczba abonamentów na stacjonarne łącze szerokopasmowe na 100 osób	World Development Indicators (WDI) database

Źródło: Opracowanie własne.

Ostateczny zbiór zmiennych diagnostycznych objął 6 wskaźników, spośród których 4 zakwalifikowano jako stymulanty: X_3 , X_7 , X_9 , X_{10} , a 2 jako destymulanty: X_2 , X_4 . Wielkości te posłużą zarówno do identyfikacji głównych stymulant

i destymulant klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich, jak i do przeprowadzenia analizy porównawczej klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich oraz Unii Europejskiej.

Do uszeregowania analizowanych państw ze względu na zjawisko wielocechowe, jakim jest klimat inwestycyjny, wykorzystano szeroko stosowaną w literaturze metodę wzorca rozwoju Hellwiga. Umożliwia ona obliczenie zmiennej syntetycznej, czyli pojedynczej wielkości zastępującej zbiór cech danego obiektu. W celu jej wyznaczenia najpierw ustalono elementy macierzy obserwacji $X = [x_{ij}]$, czyli wartości zmiennych ($j = 1, 2, \dots, m$) odpowiadające poszczególnym obiektom ($i = 1, 2, \dots, n$).

Następnie zmienne poddano standaryzacji zgodnie z przedstawionym poniżej wzorem (1), co miało na celu doprowadzenie ich do porównywalności poprzez wyeliminowanie różnych jednostek miary oraz różnych zakresów zmienności:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_j} \quad (1)$$

gdzie:

x_{ij} – wartość j -tej zmiennej dla i -tego obiektu,

\bar{x}_j – średnia arytmetyczna j -tej zmiennej,

S_j – odchylenie standardowe j -tej zmiennej.

Wyznaczono wzorec rozwoju P_0 o współrzędnych $[z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0m}]$, które obliczono według zasady:

$$z_{0j} = \begin{cases} \max_i(z_{ij}), & \text{gdy } j \in S \\ \min_i(z_{ij}), & \text{gdy } j \in D \end{cases} \quad j = 1, 2, \dots, m; i = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

gdzie:

S – zbiór stymulant,

D – zbiór destymulant.

Odległości poszczególnych obiektów od ustalonego w przedstawiony sposób wzorca obliczono przy wykorzystaniu odległości euklidesowej:

$$d_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}, \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (3)$$

Dla uzyskania łatwiejszej interpretacji miarę syntetyczną wyznaczono zgodnie ze wzorem:

$$d_i = 1 - \frac{d_{i0}}{d_0}, \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (4)$$

gdzie:

$$d_0 = \bar{d}_0 + 2S_0 \quad (5)$$

$$\bar{d}_0 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_{i0} \quad (6)$$

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (d_{i0} - \bar{d}_0)^2} \quad (7)$$

Tak utworzony miernik przyjmuje na ogół wartości z przedziału [0,1]. Im wartość ta jest bliższa 1, tym dany obiekt mniej różni się od wzorca, a tym samym jest bardziej rozwinięty.

2. Wyniki

Wyniki uporządkowania państw Unii Europejskiej oraz krajów Bałkanów Zachodnich ze względu na klimat inwestycyjny uzyskane przy wykorzystaniu metody wzorca rozwoju Hellwiga zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Uporządkowanie krajów Unii Europejskiej oraz Bałkanów Zachodnich ze względu na klimat inwestycyjny

Pozycja w rankingu	Państwo	Wartość wskaźnika syntetycznego
1	2	3
1.	Holandia	0,653
2.	Luksemburg	0,598
3.	Słowenia	0,521
4.	Dania	0,503
5.	Belgia	0,502
6.	Wielka Brytania	0,455
7.	Niemcy	0,410
8.	Irlandia	0,402
9.	Czechy	0,388
10.	Austria	0,374
11.	Cypr	0,360
12.	Węgry	0,352
13.	Hiszpania	0,352
14.	Litwa	0,347
15.	Szwecja	0,328
16.	Francja	0,312
17.	Portugalia	0,300
18.	Finlandia	0,290
19.	Estonia	0,288
20.	Słowacja	0,283
21.	Łotwa	0,282

cd. tabeli 2

1	2	3
22.	Chorwacja	0,282
23.	Polska	0,251
24.	Grecja	0,196
25.	Serbia	0,196
26.	Włochy	0,192
27.	Bułgaria	0,192
28.	Rumunia	0,176
29.	Macedonia	0,160
30.	Czarnogóra	0,155
31.	Malta	0,038
32.	Bośnia i Hercegowina	-0,120

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane wyniki wykorzystano następnie w celu dokonania podziału analizowanych państw na cztery rozłączne grupy o podobnym klimacie inwestycyjnym według reguły [Nowak, 1990, s. 93]:

$$\text{grupa I: } z_i \geq \bar{z} + S_z \quad (8)$$

$$\text{grupa II: } \bar{z} + S_z > z_i \geq \bar{z} \quad (9)$$

$$\text{grupa III: } \bar{z} > z_i \geq \bar{z} - S_z \quad (10)$$

$$\text{grupa IV: } z_i < \bar{z} - S_z \quad (11)$$

gdzie:

\bar{z} – średnia arytmetyczna wskaźnika syntetycznego,

S_z – odchylenie standardowe wskaźnika syntetycznego.

W tabeli 3 przedstawiono wyniki tej klasyfikacji. Grupa I obejmuje państwa charakteryzujące się bardzo korzystnym klimatem inwestycyjnym, grupa II – korzystnym, grupa III – niekorzystnym, zaś IV – bardzo niekorzystnym.

Tabela 3. Klasyfikacja krajów Unii Europejskiej oraz Bałkanów Zachodnich ze względu na klimat inwestycyjny

Grupa	Państwa
I	Holandia, Luksemburg, Słowenia, Dania, Belgia
II	Wielka Brytania, Niemcy, Irlandia, Czechy, Austria, Cypr, Węgry, Hiszpania, Litwa, Szwecja
III	Francja, Portugalia, Finlandia, Estonia, Słowacja, Łotwa, Chorwacja, Polska, Grecja, Serbia , Włochy, Bułgaria, Rumunia, Macedonia
IV	Czarnogóra , Malta, Bośnia i Hercegowina

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 2.

W grupie państw o najbardziej korzystnym klimacie inwestycyjnym (grupa I) znalazły się kraje tzw. Starej Unii oraz Słowenia, przy czym najlepsza okazała się Holandia, która zajęła 1. miejsce w skonstruowanym w badaniu rankingu.

Wszystkie spośród wziętych pod uwagę w niniejszej analizie krajów Bałkanów Zachodnich znalazły się na pozycjach w drugiej połowie rankingu. Szczególnie niekorzystnie wypadły Czarnogóra oraz Bośnia i Hercegowina, które znalazły się obok Malty, w grupie krajów o najgorszym klimacie inwestycyjnym (grupa IV). Państwa te zajęły odpowiednio miejsca 30. i 32. na 32 ogółem. Bośnia i Hercegowina nie tylko uplasowała się na ostatniej pozycji, ale uzyskała ujemną wartość wskaźnika syntetycznego, która może się pojawić w sytuacji, gdy rozwój danego obiektu jest zdecydowanie słabszy od rozwoju pozostałych obiektów oraz gdy liczba obiektów badania jest duża [Nowak, 1990, s. 89; Zeliaś, 2000, s. 93].

Sytuacja Bośni i Hercegowiny jest związana z przyjmowaniem niekorzystnych wartości przez wskaźniki opisujące klimat inwestycyjny. W przypadku trzech spośród nich kraj ten zajął jedno z dwóch ostatnich miejsc. Dotyczy to wielkości odzwierciedlających praworządność (X_7), czas potrzebny do rozpoczęcia prowadzenia działalności (X_4) oraz odsetek osób w wieku 30-34 lat z wykształceniem wyższym. Ponadto Bośnia i Hercegowina posiada niewielką gęstość sieci autostrad (X_9). Dla porównania średni czas potrzebny do rozpoczęcia prowadzenia działalności w grupie analizowanych państw to 11,9 dnia, najkrótszy (dla Danii, Francji, Estonii, Holandii) – 3,5 dnia, zaś dla Bośni i Hercegowiny to aż 65 dni. Podczas gdy dla Bośni i Hercegowiny wskaźnik praworządności wyniósł $-0,29$, to dla znajdującej się na 1. miejscu pod tym względem Szwecji przyjął wartość $2,04$. Jego przeciętny poziom to 1. Średnia wartość wskaźnika mierzącego odsetek osób w wieku 30-34 lat z wykształceniem wyższym wyniosła $39,8\%$, największa (dla Litwy) – $58,7\%$, a dla Bośni i Hercegowiny – $23,1\%$. Średnia gęstość autostrad w grupie analizowanych państw to $19,8 \text{ km} / 1000 \text{ km}^2$, największa (dla Holandii) – $81,9$, a dla Bośni i Hercegowiny to zaledwie $2,5$.

Otrzymany wynik w postaci najgorszej pozycji rankingowej wśród krajów Bałkanów Zachodnich dla Bośni i Hercegowiny jest zgodny z rezultatem przedstawionym przez R. Osmani [2016, s. 12]. Autor ten wskazuje, że Bośnia i Hercegowina jest krajem niestabilnym politycznie, narażonym na liczne ryzyka natury politycznej, z minimalnymi gwarancjami instytucjonalnymi dotyczącymi ochrony i rozwoju biznesu, co jest wynikiem stałych konfliktów pomiędzy instytucjami różnego szczebla [por. Osmani, 2016, s. 12]. J. Tosković i in. [2016, s. 23] wśród negatywnych aspektów związanych z inwestowaniem w Bośni i Hercegowinie wymieniają ponadto skomplikowane ramy prawne i regulacyjne oraz brak przejrzystości w procedurach biznesowych. Podkreślają oni jednak, że w kraju tym podjęto działania, które mogą być ocenione pozytywnie z punktu

widzenia potencjalnego inwestora, np. w postaci obniżenia składek pracowni-
czych na ubezpieczenie społeczne.

Należy w tym miejscu wskazać, że Bośnia i Hercegowina oraz Czarnogóra mają w grupie analizowanych państw najniższe stopy podatku dochodowego od przedsiębiorstw (X_3), wynoszące odpowiednio 10% i 9%. Jest to czynnik, który może zachęcać przedsiębiorstwa do podejmowania inwestycji w tych krajach.

W przypadku Czarnogóry wśród wskaźników, które przyczyniły się do niekorzystnej oceny klimatu inwestycyjnego w tym kraju, można wskazać następujące wielkości: gęstość sieci autostrad (X_9), gęstość sieci kolejowej (X_{10}) oraz praworzędność (X_7). Podczas gdy średnia wartość wskaźnika praworzędności wyniosła 1, to dla Czarnogóry ukształtowała się na poziomie $-0,04$. Ponadto Czarnogóra nie posiada sieci autostrad, zaś gęstość sieci kolejowej to zaledwie $18,6 \text{ km} / 1000 \text{ km}^2$, w porównaniu ze średnią wynoszącą 50,1 i wartością maksymalną (dla Czech) – 122,6.

Najlepszą pozycję pod względem klimatu inwestycyjnego spośród uwzględnionych w badaniu krajów Bałkanów Zachodnich zajęła Serbia, plasując się na 25. miejscu, zaś Macedonia znalazła się na pozycji 29. Oba wskazane kraje zostały jednak zgodnie z zastosowanym w badaniu podziałem zakwalifikowane do grupy państw o niekorzystnym klimacie inwestycyjnym (grupa III). Macedonia znalazła się pod względem wskaźnika praworzędności (X_7) na ostatnim miejscu, zaś Serbia na trzecim od końca – wartość wskaźnika wyniosła dla omawianych krajów odpowiednio $-0,31$ oraz $-0,12$, podczas gdy średni poziom to 1. Niekorzystne wartości z punktu widzenia potencjalnego inwestora przyjął także wskaźnik mierzący odsetek osób w wieku 30-34 lat z wykształceniem wyższym. Dla Macedonii wyniósł on 29,1%, dla Serbii – 29,9%, przy średniej na poziomie 39,8% i wartości maksymalnej (dla Litwy) – 58,7%. W przypadku Macedonii pozytywnie należy natomiast ocenić wysokość stopy podatku dochodowego od przedsiębiorstw (X_3) wynoszącą 10% (druga najniższa wartość). Warto w tym miejscu nadmienić, że w badaniu ankietowym dla Macedonii, przeprowadzonym na grupie przedsiębiorców zagranicznych przez N. Ristovską, A. Stoilkovską i I. Ravlikj [2017, s. 146-147], system podatkowy został generalnie oceniony jako sprzyjający inwestycjom.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, zgodnie z wynikiem uzyskanym w badaniu zrealizowanym w ramach niniejszego artykułu, że Serbia stanowi jedną z bardziej atrakcyjnych lokalizacji dla inwestycji w swoim regionie [Tosković i in., 2016, s. 24]. W kraju tym przeprowadzono reformy mające na celu poprawę środowiska inwestycyjnego, obejmujące m.in. zmiany w prawie pracy, które stało się bardziej elastyczne. Państwo to umożliwia także np. uzyskanie

dotacji państwowych za tworzenie nowych miejsc pracy. Wśród słabych stron inwestowania w Serbii wymienia się natomiast ryzyko polityczne [Tosković i in., 2016, s. 24-25].

Polepszenie sytuacji krajów Bałkanów Zachodnich na tle państw Unii Europejskiej w zakresie klimatu inwestycyjnego wymaga poprawy niektórych jego składowych. Wśród uwzględnionych w badaniu wielkości wskaźnik praworządności stanowi główny czynnik, który przyczynia się do niekorzystnej oceny klimatu inwestycyjnego krajów Bałkanów Zachodnich. Niska ocena mierzona przez niego percepcji, na ile przestrzegane są normy społeczne, zwłaszcza w zakresie stosowania zapisów kontraktowych, ochrony własności prywatnej, działania policji i sądów oraz prawdopodobieństwa zajścia przestępstwa może zniechęcać przedsiębiorstwa do podejmowania inwestycji w tej części Europy. Potencjalny inwestor musi także wziąć pod uwagę stosunkowo niski odsetek osób w wieku 30-34 lata z wykształceniem wyższym w krajach tego regionu – w szczególności rozważając inwestycje w Bośni i Hercegowinie, Macedonii lub Serbii. W przypadku Czarnogóry oraz Bośni i Hercegowiny należy także liczyć się z utrudnieniami wynikającymi z braku odpowiednio rozwiniętej infrastruktury transportowej.

Niską stopę podatku dochodowego od przedsiębiorstw można natomiast wskazać jako kluczowy czynnik sprzyjający podejmowaniu inwestycji w krajach Bałkanów Zachodnich. Zwłaszcza w Czarnogórze, Bośni i Hercegowinie oraz Macedonii.

Podsumowanie

Unia Europejska liczy obecnie 28 państw członkowskich. Liczba ta jest wynikiem rozszerzeń ugrupowania, z których największe miało miejsce 1.05.2004 r., gdy przystąpiło do niego 10 krajów. Towarzyszył mu wówczas wyraźny wzrost zainteresowania problemem konkurowania o bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Obecnie Unia Europejska stoi przed decyzją dotyczącą kolejnego rozszerzenia o nowe państwa, wśród których znajdują się kraje Bałkanów Zachodnich. Celem niniejszego artykułu była identyfikacja kluczowych stymulant i destymulant klimatu inwestycyjnego dla krajów Bałkanów Zachodnich. W artykule dokonano także porównania klimatu inwestycyjnego w krajach Unii Europejskiej i Bałkanów Zachodnich.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że opóźnienia oraz słabej jakości reformy strukturalne wciąż stanowią dla krajów Bałkanów Zachodnich jedną z głównych przeszkód w przyciąganiu bezpośrednich inwestycji zagranicznych,

choć poczyniono znaczne postępy pod względem stworzenia bardziej przyjaznego otoczenia dla biznesu [Osmani, 2016, s. 7]. Wskazuje się na znaczące usprawnienia procedur związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej, ale jednocześnie na fakt, że kraje te wciąż mają wiele do zrobienia, aby osiągnąć lepszy klimat prowadzenia działalności gospodarczej [Zisi, Anamali, 2016, s. 587].

Zgodnie z wynikami przeprowadzonej analizy klimat inwestycyjny w krajach Bałkanów Zachodnich jest stosunkowo niekorzystny w porównaniu do państw wchodzących obecnie w skład Unii Europejskiej. Wszystkie z państw Bałkanów Zachodnich zajęły miejsca w drugiej połowie rankingu, a Czarnogóra oraz Bośnia i Hercegowina uplasowały się w jego końcówce i zostały zakwalifikowane do grupy krajów o najmniej korzystnym klimacie inwestycyjnym. Relatywnie najlepiej wypadła Serbia.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że niska stopa opodatkowania przedsiębiorstw stanowi główny czynnik, spośród uwzględnionych w badaniu, który może przyciągać inwestorów zagranicznych do krajów Bałkanów Zachodnich. Z kolei niska ocena praworządności może w głównej mierze zniechęcać do podejmowania inwestycji w tym regionie. Potencjalni inwestorzy powinni także uwzględnić w swoich decyzjach stosunkowo niski odsetek osób w wieku 30-34 lata z wykształceniem wyższym.

Dodatkowo szczegółowe zalecenia można przedstawić dla przedsiębiorstw rozważających podjęcie inwestycji w poszczególnych krajach. W przypadku Bośni i Hercegowiny powinny one wziąć pod uwagę długi czas potrzebny do rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej oraz słabo rozwiniętą infrastrukturę transportową. Podobną uwagę dotyczącą rozwoju infrastruktury transportowej można sformułować także w odniesieniu do Czarnogóry.

Literatura

- Dorożyński T., Kuna-Marszałek A. (2016), *Investments Attractiveness. The Case of the Visegrad Group Countries*, "Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe", No. 19(1), s. 117-138.
- Dunning J.H. (2003), *The Role of Foreign Direct Investment in Upgrading China's Competitiveness*, "Journal of International Business and Economy", Vol. 4(1), s. 1-13.
- Dunning J.H. (2004), *Determinants of Foreign Direct Investment: Globalization-induced Changes and the Role of Policies* [w:] B. Tungodden, N. Stern, I. Kolstad (eds.), *Toward Pro-poor Policies. Aid, Institutions and Globalization*, World Bank, Washington, s. 279-290.

- Dunning J.H. (2006), *Towards a New Paradigm of Development: Implications for the Determinants of International Business*, "Transnational Corporation", Vol. 15(1), s. 173-227.
- European Commission (2018a), *Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway*, Luxembourg.
- European Commission (2018b), *Transport in Figures*, Directorate-General for Mobility and Transport in co-operation with Eurostat, https://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/statistics/pocketbook-2018_en (dostęp: 10.09.2018).
- Eurostat (2018), *Basic Figures on Enlargement Countries. 2018 Edition*, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/8931741/KS-02%E2%80%91118%E2%80%91352-EN-N.pdf/3356a819-e4f6-4f67-b391-8bddce4c5a8e> (dostęp: 12.09.2018).
- Geldner M. (1986), *Przyczynek do teorii zagranicznych inwestycji bezpośrednich*, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa.
- Gjokutaj E. (2016), *Taxation Trends in Western Balkans, 2016*, ALTAX Center Albanian Fiscal Studies, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2948305 (dostęp: 13.09.2018).
- Jáč I., Vondráčková M. (2017), *The Perception of Selected Aspects of Investment Attractiveness by Businesses Making Investments in the Czech Republic*, "Ekonomika a Management", No. XX(3), s. 118-132.
- Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. (2010), *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*, World Bank Policy Research Working Paper No. 5430.
- Lizińska W. (2012), *Klimat inwestycyjny jako czynnik bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce (studium na poziomie układów terytorialnych)*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn.
- Misztal P. (2007), *Konkurencja podatkowa a harmonizacja podatków w krajach członkowskich Unii Europejskiej* [w:] S.I. Bukowski, M.K. Pypec (red.), *Podatki w Unii Europejskiej harmonizacja czy konkurencja podatkowa?* Politechnika Radomska, Radom, s. 312-325.
- Nizińska A. (2013), *The Criteria, Instruments, and Determinants of Investment Attractiveness of Silesia – Experts' Opinions*, "Journal of Economics & Management", No. 8, s. 53-70.
- Nowak E. (1990), *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa.
- Osmani R. (2016), *Improved Business Climate and FDI in the Western Balkans*, "Journal of Economic and Social Studies", No. 6(1), s. 5-23.
- Przybylska K. (2001), *Determinanty zagranicznych inwestycji bezpośrednich w teorii ekonomicznej. Empiryczna analiza czynników lokalizacji zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Czechach, Polsce i na Węgrzech*, Akademia Ekonomiczna, Kraków.
- Przybylska K. (2008), *Klimat inwestycyjny w kraju goszczącym zagranicznych inwestorów*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni”, nr 7, s. 53-79.

- Ristovska N., Stoilkovska A., Ravlikj I. (2017), *The Influence of Foreign Direct Investment on the Economic Development*, "UTMS Journal of Economics", No. 8(2), s. 141-150.
- Rymarczyk J. (2004), *Internacjonalizacja i globalizacja przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa.
- The World Bank (2005), *World Development Report 2005. A Better Investment Climate for Everyone*, New York.
- Tosković J., Adzić J., Popović S., Marković J. (2016), *Comparative Analysis of the Investment Environment in the Economies of the Western Balkans*, "Regional and Business Studies", No. 8(1), s. 15-27.
- United Nations Economic Commission for Europe (2004), *Investment Climate: A UNECE Report. Twelfth OSCE Economic Forum, Prague, May 31 – June 4 2004*, Prague.
- Wawrzyniak D. (2013), *Wpływ opodatkowania przedsiębiorstw na lokalizację bezpośrednich inwestycji zagranicznych w krajach Unii Europejskiej*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Wawrzyniak D. (2017), *Rynek pracy a bezpośrednie inwestycje zagraniczne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Gospodarka Narodowa”, nr 1, s. 53-68.
- Witkowska J. (1996), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowowschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Zeliaś A., red. (2000), *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Akademia Ekonomiczna, Kraków.
- Zisi A., Anamali A. (2016), *The Impact of Foreign Direct Investment in the Western Balkans*, "Academic Journal of Interdisciplinary Studies", No. 5(3), s. 584-589.
- Zorska A. (1998), *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, PWN, Warszawa.

INVESTMENT CLIMATE IN THE WESTERN BALKANS AND THE EUROPEAN UNION – A COMPARATIVE ANALYSIS

Summary: The aim of the article is to identify the key stimulants and destimulants of the investment climate for the Western Balkans countries. The investment climate was also compared in the European Union countries and the Western Balkans countries. The analysis covers 28 European Union member states and 4 Western Balkans countries. The research was conducted with the use of the development pattern method proposed by Hellwig. According to the results of the research for the year 2016, the low corporate tax rate is the main factor among those included in the study, which may encourage investment in the Western Balkans countries, and the low assessment of the rule of law may discourage it. The investment climate in the Western Balkans countries is relatively unfavorable compared to the European Union countries, and Montenegro and Bosnia and Herzegovina were classified into the group of countries with the worst investment climate.

Keywords: investment climate, European Union, Western Balkans, multidimensional comparative analysis.